

ÎNTREBUINȚĂRI ERONATE ALE LATINISMELOR ÎN MASS-MEDIA CONTEMPORANĂ ȘI ÎN MEDIUL ONLINE

Radioul, televiziunea, ziarul pun mase tot mai largi de vorbitori în contact cu limba literară. Cel puțin în teorie, limbajul jurnalistic apropie, în conștiința vorbitorilor, exprimarea familiară, cotidiană, de cea îngrijită, „oficială”. Dacă până acum câțiva ani exista, în rândul oamenilor de media, o dorință pentru vorbirea și scrierea elegantă și o grijă semnificativă pentru evitarea greșelilor de limbă, acum presiunea timpului și lipsa unor cunoștințe de cultură generală aduc în media tot felul de greșeli, care, perpetuate, contribuie la impunerea uzului în detrimentul normei. Foarte multe erori de limbă sunt preluate în mediul online, locul de unde tinerii își iau informațiile în ziua de azi. Astfel, în lipsa unor surse oficiale și, mai ales, în lipsa orelor de latină sau de gramatică a limbii române, adolescenții învață greșit expresii și cuvinte. Cum, în dorința lor de a epata sau de a flata cititorul, mai ales în presa scrisă, reporteri sau chiar editori consacrați apelează la citate din limba latină, mass-media contemporană este înțesată, în prezent, de astfel de expresii scrise greșit sau folosite în contexte care nu le pun în valoare. Apelul unor formatori de opinie la “filonul latin” este o practică destul de veche și rezultă dintr-o dorință de a aduce materialului o notă de superioritate, nu întotdeauna justificată. Dintr-un cultism prost înțeles, vorbe de duh, menite să dea eleganță stilului, sunt folosite inadecvat, pronunțate greșit sau scrise incorect.

Lipsa documentării suficiente din mass-media contemporană se vede pe tot parcursul elaborării unei știri, de la perioada de predocumentare, până la difuzare efectivă a materialului. Tot mai multe studii ale CNA, făcute publice în ultimii ani, au arătat că oamenii de presă nu mai știu ce înseamnă expresia provenită din limba latină, cum se scrie și, mai ales, de ce ar trebui să fie folosită cu moderație, pentru a nu supraîncărca, inutil, stilul. În ceea ce privește mediul online, lucrurile sunt și mai grave, având în vedere că expresiile sunt preluate și folosite de oameni fără pregătire filologică. În ceea ce urmează, vom da mai multe exemple de latinisme folosite greșit, cu probleme de ortografiere, pronunție sau traducere, pe care le-am întâlnit în presa scrisă dar și în audio-vizual, precum și în mult prea permisivul mediu online.

Expresia *ab urbe condita* (de la întemeierea orașului), care arată faptul că romanii începeau numărătoarea anilor de la întemeierea Romei, este scrisă uneori, în ziare sau la televiziune, din zelul editorilor, fie cu *ad*, fie cu diacritice. *Alea iacta est* - zarurile au fost aruncate (cuvintele lui Cezar la trecerea Rubiconului; potrivit regilor Republicii, nici un general roman, venind din nordul Italiei spre Roma, nu avea voie să treacă acest râu în fruntea armatei pe care o comanda; indică o decizie irevocabilă, luată după îndelungi ezitări), în media românească post-decembristă e scrisă cu *e* – *eacta* sau cu *j* – *jacta*, sau pur și simplu fără prima vocală din primul cuvânt. Apoi, contextul folosirii este unul inadecvat, după cum o arată și exemplele următoare:

„Dacă «ai noștri» se raportează la România ca la o sursă pentru puterea și bogația lor, fără să existe nici măcar licarirea unei conștiințe a binelui comun, colectiv, atunci alea jacta est.” [1]

„Punct de vedere Alea jacta est! – titlul articolului. Și explicația vine în primul paragraf: «Așa trebuie să fi spus Ion Iliescu și Petre Roman când, în sfârșit, au trecut Rubiconul Polului Stângii! Adică au reușit să capete aprobarea dlui Geoană pentru a-i lăsa pe nobili (parlamentarii PSD) să se întâlnească cu plebei de stânga (umili reprezentanți ai organizațiilor sindicale, președinții unor mici partide de stânga, activiștii din cele – câteva – ONG-uri care îndrăgesc să se declare de stânga)».” [2]

Anno Domini = în Anul Domnului – formula apare, de cele mai multe ori, exprimată abreviat, A.D. și atunci e scrisă corect. Alminteri, în ziare sau în medii online apare ori fără un „n” – *Ano Domini*, ori scrisă cu litere mici, ori cu un *e* la final. *Ecce homo!* = iata omul! sau *Errare humanum est* = a greși e omenește; proverb latin pus în circulație de Cicero, sub forma: „*Cuiusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errare perseverare*” („Orice om poate greși, numai prostul stăruie în greșală”) sunt, la fel, expresii care în scris își pierd, din viteză, literele dublate sau se românizează. *De gustibus (et coloribus) non disputandum* = despre gusturi (și culori) nu se discută – expresie răspândită ca o justificare a libertății de a avea preferințe personale în anumite domenii, ce implică opțiuni. În presa scrisă, cele două cuvinte de la început apar scrise sudat. Alte erori, de scriere: *Nihil sine Deo*, a apărut la televiziune scris „A primit distincția *Nihil sine Dio*” (Prima TV). Singurele care nu suferă modificări majore atunci când sunt folosite în mass-media, sunt expresiile latinești scurte și bine încetățenite în cultura populară: *alma mater* - mama hrănitore, epitet prin care romanii își desemnau, de obicei, patria; ulterior a început să fie denumită astfel Universitatea; *Carpe diem!* - bucură-te de ziua de azi! - este un îndemn de a trai intens clipa prezentă, singura certă, primul vers al unei ode scrise de Horațiu; *Alter ego* = un alt eu, expresia se mai folosește astăzi când doi prieteni inseparabili împart aceleași păreri și gânduri; *Cogito, ergo sum* = gândesc

deci sunt-axioma lui Descartes, prin care filosoful spune că nu există adevăr decât atunci când examenul rațiunii îl recunoaște ca evident; *Memento mori* = adu-ți aminte că vei muri – salut al călugărilor trapiști; *Mea culpa!* – expresie de origine religioasă, care înseamnă recunoașterea unei greșeli; *Nosce te ipsum!* = cunoaște-te pe tine însuși! sau *Divide et impera!* = dezbină și stăpânește!

Există în presă și greșeli care nu au la bază doar lipsa timpului, ci și necunoașterea limbii latine. Este cazul expresiei *Nihil sine Deo, nihil sine Rex*, construită greșit, pentru că *sine* este o prepoziție care se construiește cu ablativul și nu cu nominativul. Corect e „*Nihil sine Deo, nihil sine Rege*”, la fel cum vom spune *Nihil sine lege* și nu *lex*, așa cum apare în unele articole.

„Republica a fost instaurată pe manipularea maselor, a terori și luptelor pentru putere a comuniștilor. Familia Regala a ramas un simbol al nobletei culturi si demnității naționale Trebuie să învățăm din această modestie. NIHIL SINE DEO! NIHIL SINE REX” [3],

se arată într-un comentariu din mediul online, la un interviu cu Regele Mihai, chiar pe pagina de internet a Alianței Drepte. Tot cu ablativul se construiește și prepoziția cum, așa că cei care scriu *magna cum laudae* sunt în eroare, corect e *magna cum laude*. Nominativul acestui substantiv este, în latină, *laus*, genitivul e *laudis*, iar ablativul se termină în *e*, deci *laude*. Avem un exemplu din presa online, titlul unui articol, din fericire, scris ironic: *Magna cum laudae la școala vieții*, de Victor Ciutacu [4].

O altă greșeală frecventă în media este folosirea expresiei *Quo vadis homine?* (în loc de *homo*), expresie destul de chinuită de amatorii de latinisme, inspirată de titlul celebrului roman al lui Henryk Sienkiewicz: *Quo vadis?* și de fraza interogativă *Quo vadis, Domine?*, rostită de apostolul Petru la vederea chipului lui Iisus Hristos. Cele două substantive (*homo* și *dominus*) nu sunt de același fel: primul se încadrează în declinarea a III-a imparisilabică (*homo, hominis*), iar al doilea aparține declinării a doua.

Un dezacord cel puțin tot atât de flagrant îl reprezintă expresia *homo axiologicum* din exemplul „Astfel, putem înțelege că *homo axiologicum* reprezintă definiția cea mai cuprinzătoare și adâncă a ființei umane” [5]. Trecând peste faptul că *axiologicus* este un pseudolatinism, el ar fi trebuit acordat cu *homo*, care este un substantiv de genul masculin, iar rezultatul ar fi fost *homo axiologicus*. De altfel, structura latină foarte productivă la această oră, “*homo + adjectiv*” a făcut suficiente victime în mass-media. În afară de exemplele clasice, împrumutate din latină, pe cale livrescă – *homo eruditus, homo perversus, homo servus, homo sensualis, homo fragilis, homo rationalis, homo novus, homo sapiens* etc. - există structuri care au luat naștere prin analogii, în care intră fie un adjectiv latin, fie un pseudolatinism. După model, jurnaliștii au creat, prin atașarea desinenței *-us*, unor baze nelatinești

expresii precum: *homo troglodens, homo televisiens, homo digitalus, homo asphalticus, homo egoistus, homo informaticus, homo mediaticus, homo roboticus, homo sovieticus, homo balcanicus, homo parlamentaricus, homo turisticus*. Vorbim de un mimetism terminologic, care amuză dar care ar trebui explicat, pentru că vorbitorii necunoscători de latină ar putea crede că astfel de construcții sunt corecte. Exemplificăm cu:

„Trăsăturile cele mai marcante ale exemplarelor de *Parlamentarus valachicus* (subspecie ușor de confundat cu *Homo sapiens*) sunt agresivitatea accentuată, tendința de izolare față de exemplarele obișnuite de *Homo sapiens*, apariția unor caracteristici fizice distinctive, în special la masculi (creștere rapidă în greutate, apariția gusei și a cefeii masive, expansiunea falcilor), reducerea abilităților de comunicare și de interacțiune socială etc.” [6]

Sau cu „«*Homo economicus*» instaurat de Adam Smith s-a dovedit însă a fi doar o construcție teoretică. Oamenii de rând sunt iraționali, auto-distructivi, incapabili să evalueze riscurile, manipulabili sau pur și simplu proști, iar dovada este chiar situația economică actuală.” [7]

În cazul expresiei *captatio benevolentia* (în loc de *benevolentiae*) – care înseamnă captarea bunăvoinței cuiva în scopul obținerii unor avantaje, înregistrată în limba vorbită, există și varianta în scris, întâlnită mai ales în mediul online:

„Bun, hai să-ți mai spun un truc. Se cheamă «icebreaker» sau dacă preferi varianta în limba latină - «*captatio benevolentia*». Mulți vorbitori își încep discursul spunând ceva amuzant tocmai pentru a atrage simpatia.” [8]

Alminteri, expresia apare mai ales în mediul online scrisă cu ț, ba chiar cu tz – *benevolentza*. O altă eroare care se extinde, mai ales având concursul „generos” al unei părți din presa noastră actuală, este folosirea adjectivului latinesc *redivivus*, -a, -um exclusiv sub forma lui de genul masculin indiferent de genul termenului determinat ori al subiectului propoziției. Avem titluri după modelul: *Redivivus* Securitatea? (corect *rediviva*), Sara Montiel...*redivivus* (în loc de *rediviva*) sau *Cultura română redivivus* (corect *rediviva*) [9], așa cum reiese din titlul textului publicat în Revista Luceafărul.

Nici expresia *nomina odiosa* nu e corect folosită în limba română contemporană – după cum analizează Theodor Hristea în studiul său [10]. Exprimări de felul lui: „Asta e *nomina odiosa*”, „Unii îl consideră *nomina odiosa*”, „Înainte de '89 era și el *nomina odiosa*” sunt greșite: *nomina* este pluralul lui *nomen, nominis* (un substantiv imparisilabic de genul neutru, care, moștenit în română, a devenit nume). În chip firesc, adjectivul care funcționează ca determinant se acordă cu el în gen și în număr, ceea ce înseamnă că *odiosa* este pluralul lui *odiosum* (forma de singular neutru a lui *odiosus*). Prin forma și sensul

lor, *nomina odiosa* nu se pot referi la o singură persoană, indiferent dacă aceasta este de sex masculin sau feminin. Cele două cuvinte înseamnă „nume odioase” și ele au fost întrebuițate, la început, cu referire la locurile care aminteau de cumplitul război troian. Ulterior (și prin extensiune) *nomina odiosa* au căpătat sensul de „orice nume care nu trebuie pomenite, întrucât evocă lucruri neplăcute și provoacă repulsie” (cf. Dicționarului de expresii și citate celebre al lui Berg):

„Stolojan, naționaliza valuta în mod liberal, din vârful guvernului stăpânit de însuși *nomine odiosa* Ion Iliescu! [11]”,

într-un articol semnat de Vlad Pietreanu sau

„Această a doua expoziție permanentă a MNIR era, încă și mai mult decât prima, expresia voinței politice a Partidului Comunist, ca urmare a unei mult mai insistente intruziuni ideologice în creația muzeografică. Mai mult, o întreagă secție a expoziției – cu mai multe săli largi – a fost dedicată „Tovarășului” (*nomine odiosa...*), cel care întruchipa, din ce în ce mai exclusiv, Partidul,”

într-o prezentare a Muzeului Național de Istorie a României. [12]

O altă construcție greșită, preluată ca atare în mass media este *Audiatum et alteram partem*, o exprimare hibridă, explicabilă prin contaminarea sau încrucișarea a două construcții corecte. Ele sunt: *Audiatum et altera pars* (= „Să fie ascultată și cealaltă parte”) + *Audi alteram partem* (= „Ascultă și cealaltă parte”). Numai în al doilea caz verbul tranzitiv *audio*, *-ire* (folosit la imperativ prezent, persoana a II-a sing.) admite după el un complement direct exprimat prin subst. *partem* determinat de adjectivul *alteram* (ambele în cazul acuzativ).

Există în media și expresii hibrid, voit modificate, pentru a schimba sensul sintagmei. Pentru cunoscători este o sursă de amuzament, însă pentru ignoranți reprezintă un prilej în plus de confuzie. Astfel, expresia latinească *Habemus papam!* - *Avem papă!*, care se strigă de fiecare dată când e întronat un nou conducător în fruntea Bisericii Catolice, a devenit în presă *Habemus papa*. Într-un articol-pamflet intitulat *Fum la Catedrală, Casian a încins grătarele: Habemus papa!* se arată că de Serbările Galațiului, organizatorii au pus prea mare preț pe alimente.

„După câteva minute, însuși Casian a ieșit la balcon cu o tavă de fripturi, și a rostit celebra expresie: «Habemus Papa!»” [13],

iar într-un alt articol, intitulat *Habemus popă*, regăsim direct termenul în limba română lângă latinescul *habemus* [14].

Nu a rămas lipsită de interpretări nici sintagma *Vox populi, vox Dei*, un consensus omnium, ce traduce adevărul unui mare număr de persoane, adusă ca dovadă pentru stabilirea unui adevăr sau pentru justetea unei atitudini. Expresiile

Vax populi! sau *Box populi, box dei!* derivă din original și reprezintă o formă de intertextualitate lăudabilă dar periculoasă: foarte mulți dintre tinerii care citesc pe net aceste expresii-hibrid, rămân cu ideea că așa arată varianta originală. *Vax populi* este titlul unei emisiuni în care sunt prezentate răspunsuri aberante la întrebări banale, pentru a arăta starea de incultură a oamenilor simpli. Iar *Box populi, box dei!* apare în Dilema Veche ca titlu al unui articol-sondaj de opinie, semnat de Cătălin Ștefănescu [15] sau ca argument forte scris de I.L. Caragiale și citat pe pagina Teatrului Mic: [16]

„Domnule, Dumnezeuul nostru este poporul: *box populi, box dei!* Noi n-avem altă credință, altă speranță, decât poporul. Noi n-avem altă politică decât suveranitatea poporului; de aceea în lupta noastră politică, am spus-o și o mai spunem și o repetăm neconținut tuturor cetățenilor: „Ori toți să muriți, ori toți să scăpăm!” (I.L.Caragiale).

Tot aici amintim și deformarea proverbului latinesc: *Mens sana in corpore sano* – deviza sportului, „o minte sănătoasă într-un corp sănătos”, care a devenit în presa românească *Mens sana in corpore mentosana!* sau *Mens sana in corpore barosano!* [17]

Multe astfel de expresii și locuțiuni în limba latină trec astăzi în mass-media printr-un proces de „românizare”: nu constituie pentru nimeni o noutate grafia și rostirea *status quo* (în loc de *statu quo*) și nici pronunția *in extremis*, *in extenso*, *in corpore* sau *in vitro* și *in vivo* (cu românizarea, neacceptată de normele ortoepice în vigoare, a prepoziției latinești *in*). Și mai grav e faptul că acestea se și scriu cu î din i dar se și folosesc în contexte absolut nepotrivite.

„Așteptăm scuzele d-lui dr. Agrosoaie, care a omis în demersurile sale asociația profesională a farmaciștilor, poate din graba tinereții, și a lansat o propunere virtuala dlui Ministru al Sănătății, într-un flux de știri online, cu o chestiune atât de sensibilă și nefondată, acuzând în corpore breasla farmaciștilor!

Alte expresii care apar cu duiumul în media și în mediul online, chiar și în contexte nepotrivite, sunt *Pauca, sed bona* - puține, dar bune (nu cantitatea, ci calitatea contează). *Pax vobiscum!* - Pace vouă! - *Pecunia non olet* (Vespasian) - banii n-au miros, *Per aspera ad astra* - pe căi aspre, până la stele, *Omnia vincit amor* - iubirea învinge orice, *Casus belli* - caz de război (situație în care un stat se vede constrâns să declare război altui stat), *Cave canem* - păzește-te de câine, *Omnia mea mecum porto* = tot ceea ce am duc cu mine; versiunea latină a răspunsului pe care l-ar fi dat filosoful Bias concetățenilor săi mirați că părăsește cetatea, asediată de perși, fără să-și ia nimic cu el; spiritul constituie unica bogăție a înțeleptului, *Repetitio est mater studiorum* = repetiția este mama învățaturii, precept folosit inițial în școlile de limbă latină și care a căpătat apoi valoare generală: prin repetare,

cunoștințele se fixează mai temeinic. Din fericire, pentru că sunt arhicunoscute, acestea se scriu, încă, fără cusur.

În presa audio-video mai există o serie de greșeli, care provin din accentuarea greșită a unor cuvinte de origine latină: deplasările de accent se explică prin *analogie* cu structuri mai bine reprezentate în limba actuală, prin influența altor limbi de cultură și, nu în ultimul rând, prin faptul că cei care întrebunțează cuvinte și expresii latinești nu mai știu exact cum „sunau” ele în limba din care provin.

Este cazul lui *antíc*, pentru care se poate admite o etimologie multiplă și pe care tot mai mulți vorbitori îl pronunță *ántic*, deși în latină există *antíquus*, în franceză *antíque* și în italiană *antíco*. La fel se întâmplă în cazul lui *módic* (< lat. *módicus*) - „mic, modest, neînsemnat”, care e pronunțat uneori, sub influența fr. *modique*, *modíc*.

„Din cauză că limba română preferă accentuarea paroxitonă (pe silaba penultimă), pe de o parte, iar, pe de altă parte, pentru că foarte multe neologisme au, într-adevăr, etimologie multiplă, s-a ajuns la dublete accentuale: *anátemă și anatémă, apéndice și apendíce, calcár și cálcar, infim și ínfim, íntim și întím sau profesór și profesó*r, acceptate chiar de normele ortoepice în vigoare”,

spune Theodor Hristea în studiul său [18], în care face și recomandări în cazul unor dublete. Corecte, în opinia sa sunt: *ácvilă, crepúscul, fáctor, fúrie, legítim, marítim, matúr, minúscul, penúrie, sevér, subúrbie, tedéum únic, precáut, véctor, víctimă, vúltr*.

NOTE:

- [1]. <https://searchnewsglobal.wordpress.com/2015/05/17/ce-a-distrus-capitalismul-fabricile-de-odinioara-sunt-astazi-doar-o-amintire-ce-s-a-ales-de-mega-proiectele-comunismului/>
- [2]. <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2006-05-31/punct-de-vedere-alea-jacta-est.html#ixzz4PzcLW751>
- [3]. <https://aliantadreptei.wordpress.com/2012/08/10/nihil-sine-deo/>
- [4]. <http://www.ciutacu.ro/articol/magna-cum-laudae-la-scoala-vietii/comment-page-1/>
- [5]. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/22.pdf>
- [6]. <http://www.suplimentuldecultura.ro/index.php/continutArticolAllCat/10/4267>
- [7]. <http://www.capital.ro/economia-comportamentala-cum-explica-psihologia-criza-financiara-131344.html>
- [8]. <http://www.pr-romania.ro/opinii/seniori-despre-pr/1883-discursul-public-cateva-sfaturi.html>
- [9]. <http://www.luceafarul.net/cultura-romana-redivivus>
- [10]. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/22.pdf>
- [11]. <http://www.petreanu.ro/nebagarea-de-seama-si-iuteala-ambidextra/>

- [12]. <http://www.mnir.ro/index.php/muzeul-national-de-istorie-a-romaniei/>
- [13]. <http://www.viata-libera.ro/societate/40155-galati-viata-libera-pamflet-casian-bacalbasa-otelul-paslaruindex.php>
- [14]. <http://reveica.ro/habemus-popa.html>
- [15]. <http://dilemaveche.ro/sectiune/ieri-cu-vedere-spre-azi/articol/box-populi-box-dei>
- [16]. <https://teatrulmasca.wordpress.com/2012/06/10/domnule-dumnezeul-nostru-este-poporul-box-populi-box-dei/>
- [17]. <https://goloryan.wordpress.com/2010/05/13/mens-sana-in-corpore-barosano/>
- [18]. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/22.pdf>

BIBLIOGRAFIE:

- Guțu Romalo, Valeria, (1972). *Corectitudine și greșeală*, Editura științifică, București.
- Berg, I., (1995). *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, Editura Saeculum I.O., Editura Vestala, București.
- Dumitrăcel, Stelian (2006). *Limbaajul publicistic*, Institutul European, Iași.
- Rad, Ilie, (2007). *Stil și limbaj în mass-media din România*, Polirom, Iași.
- Gruică, G., (2006). *Moda lingvistică - norma, uzul și abuzul*, Ed. Paralela 45, Pitești.
- Rădulescu, Ilie-Ștefan, (2015). *Agramatisme în limbajul cotidian. Cum vorbim și cum scriem corect*, Editura Corint Educațional, București.
- https://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_locu%C8%9Biuni_%C3%AEn_limba_latin%C4%83
- <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/22.pdf>

The Wrong Use of Latin Words in Contemporary Media and on the Internet

Abstract: *People from the contemporary media have two main issues in writing news: they do not have time to document anymore and their use of Latin words and sayings, in inappropriate contexts in order to seem literate. From media, those expressions go to Internet, and spread without any control. Studies made public in recent years have shown that some journalists do not know what does the phrases derived from Latin mean, how are they spelled or written and the context of usage. Regarding the Internet, things are even more serious, given the fact that the phrases are used by people without philological training. In what follows, we have chosen several examples of misused Latin words and few problems with their spelling, pronunciation and translation, which we encountered in print and visual media, and on the Internet, too.*

Key words: *media, Latin words, internet, borrowings.*